Müçtehidde aranan şartlar

Van'dan okuyucumuz: "Bazı kimseler herkes içtihad edebilir diyorlar. Müçtehidde aranan şartlar nelerdir? Maddeler halinde yazar mısınız?"

İçtihad sözlükte çalışmak, zor işleri başarmak, bir şey meydana getirmek için gayret ve himmet sarf etmek ve dikkatlice çalışmak demektir. Terim olarak ise içtihad, kitap ve sünnetin bilinen ve açık hükümlerinden, bilinmeyen yeni hükümler elde etmek için çalışmak, dîni anlamak için olanca gücü sarf etmek, gayret ve himmet harcamak demektir. İçtihad edene müçtehid denir.

İçtihad kapısı kapanmamıştır. Fakat içtihad bir ehliyet işidir. Ehliyeti olmayan içtihad yapamaz. Ehliyetli olan da yeni meselelerde sırf Allah'ın rızâsını bulmak ve insanların âhiret endîşesine yardımcı olmak gayreti ile içtihad yapabilir. Yoksa daha çok dünyevîleşmek, gafleti daha çok artırmak veya teşvik etmek, dünya hayatını daha çok kolaylaştırmak ve insanların her bahanesini zarûret saymak için içtihad yapılmaz. Yani sebep dünyevî değil, uhrevî; arzî değil, semâvî olmalı; gâye "Dünyada daha rahat nasıl yaşarım?" değil, "Allah'ın rızâsını daha iyi nasıl kazanırım?" endîşesi olmalı. Yoksa yapılan şey içtihad değil, zihinleri yormak, akılları bulandırmak, insanları bâtıla yönlendirmek ve istikâmeti yanlışa çevirmek olur.

İçtihadın geçerli olması için iki şart vardır:

1- İçtihadı ehliyetli kimselerin yapması.

2- İçtihadın, ihtiyaç duyulan bir meselede yapılmış olması.

Eğer ehliyetli olmayan birisi içtihad yaparsa veya içtihadın câiz olmadığı bir meselede içtihad yapılırsa böyle içtihad geçerli olmaz. Yapan mazur sayılmaz, hatâ yaparsa mes'ûl olur.

Meselâ: Namazın beş vakit olduğu ile ilgili Kur'ân-ı Kerîm ve sünnette yeterli derecede deliller varken ve bu konuda selef âlimleri, yani müçtehid imamlar en güvenilir şekilde içtihad yapmışlar ve meseleyi sağlam ve sahih biçimde tesbit etmişlerken, bu konuda yeni bir içtihada ihtiyaç yokken, kalkıp namazın üç vakit olduğunu söylemek veya ilgili şartları görmezden gelip, her yerde ve her şekilde üç

vakit kılınabileceğini ileri sürmek içtihad yapmak değil, cerbeze yapmaktır.

Meselâ: Kurban bayramında hangi hayvanlardan, hangi şartlarla, kimlerin, nasıl ve hangi niyetle kurban keseceği kitap ve sünnette belirli iken ve konuyu selef âlimleri yeterli derecede etüd etmişler ve konu hakkında sıhhatli biçimde içtihad yapmışlarken ve bu içtihadlar tüm Müslümanlarca bin yıldan beri itirazsızca ve tereddütsüzce uygulana gelmiş ve bir uygulama birliği sağlanmışken; kurban bayramına yakın günlerde kalkıp, aslında fakirlere para verilmesinin kurban yerine geçeceğini; ülke borç batağında iken kurban kesmenin bir kişisel borç olmadığını; tavuktan, hindiden, horozdan ve ceylandan da kurban kesilebileceğini, hacda kurban kesmenin gerekli olmadığınıâ€¦vs. ileri sürmek ve selef âlimlerince tamamen tartışılmış ve karara bağlanmış meselelerde yeniden fikir ibrâz etmek, yeniden ve hem de bol keseden delilsiz biçimde atmak içtihad şöyle dursun, fitneden başka bir şey değildir.

Aynı şekilde ehliyetsiz ağızlar ve ilimsiz kafalar tarafından ezanın Türkçe okunabileceğinin ileri sürülmesi, namazın açık saçık kılınabileceğinin iddiâ edilmesi, namazı kişisel/günübirlik duâ ile karıştırıp namazda ana dilin yeterli olduğunun iddiâ edilmesi, başörtüsünün kadınlara farz olmadığının ileri sürülmesi içtihad değil, ancak dalâlet olabilir, fikir sapıklığı olabilir, haddini bilmezlik olabilir.

Müçtehitte aranan şartların başlıcaları şunlardır:

1- Kur’ân’ı incelikleriyle birlikte iyi derecede bilmek, Kur’ân’a bağlı olmak, Kur’ân’ın emirleriyle amel etmek, Kur’ân’ın haramlarını haram, helâllerini helâl bilmek.

2- Sünneti incelikleriyle birlikte iyi derecede bilmek, sünnete bağlı olmak, sünneti yaşamak, azîmet, basîret ve ferâset sahibi olmak.

3- Akıllı, zekî ve dirâyetli olmak; ilmiyle âmil olmak, takvâ sahibi olmak, kitap ve sünnetin ruh ve mânâ dünyasına girebilecek ve hüküm çıkarabilecek kadar ilim ve hikmet sahibi olmak, şer’î delillerin dayandığı illetleri, sebepleri, hikmetleri ve şerîât sahibinin maksatlarını bilmek içtihad ehliyetinin asgarî şartlarındandır.

Her ne kadar içtihada ehliyetli kimseler de bulunsa ve her ne kadar içtihat kapısı açık da olsa, şu zamanda oraya girmeye ve içtihad yapmaya mâniler bulunduğunu beyan eden Bediüzzaman Said Nursî Hazretleri, bu mânileri özetle şöyle sıralar:

1- Kışın şiddetli fırtınalı günlerinde dar delikler de kapatılır. Yeni kapılar ve delikler açılmaz. Şiddetli sel hücumunda yeni delikler açmak boğulmaya sebeptir. Çığ gibi büyüyen bid’atlar zamanında içtihad adına yapılan şeyler yeni delik açmaktır ve

İslâmiyet'in ana binasına zarar vermektir.

2- Şu zamanda terke uğrayan dînin zarûrî emirleridir. Bu konuya da içtihad girmiyor. Bütün himmet ve gayret bu emirlerin yaşanmasına verilmelidir. Bunu bırakıp, selef âlimlerinin genellikle tüm zamanlara yeterli olacak derecede içtihatla çözdüğü dînin nazarî kısmında, his ve hevesleri tahrik edercesine fikirler ileri sürmek dîne hizmet değil, hıyânettir.

3- Müçtehid imamlar döneminde Müslüman camianın tüm fikirleri, tüm ilgileri ve tüm merakları Allah'ın rızasını anlamak ve Allah'ın emirlerini yaşamak kaygısı üzerine kurulu idi. Konuşmalar, sohbetler, lâtifeler Allah'ın rızasını kavramaya hizmet ederdi. Yapılan içtihatlar da Allah'ın rızasını anlamaya yönelik bulunuyordu.

Zamanımızda ise dünyevîleşmek ve rahat yaşamak meyli artmıştır. İnsanlar maneviyata yabancılaşmıştır. Bu meylin ve maneviyatsızlığın tahrikiyle içtihat yapmak ise bir ihtiyaçtan doğmuyor, bir ihtiyaca cevap vermiyor. Dolayısıyla günümüzde yapılan içtihad genellikle kişisel yorumdan ileri gidemiyor, vahyin maksadını anlamak ve uygulamak çabasından uzak oluyor, neticede ise Allah nezdinde makbul olma şartlarını taşımıyor.

4- Genişleme meyli dâhilden gelse, bu bir kemaldir, olgunluktur, gelişmedir. Fakat hariçten gelse, cildi yırtmaktır, tahrip etmektir, bozmaktır, yıkmaktır.

İslâmiyet'i bir hayat biçimi olarak görmeyenlerden, zarurî emirleri terk edenlerden ve dünya hayatını âhiret hayatına tercih edenlerden gelen genişleme meyli İslâmiyet'in vücuduna zarar verir ve tahrip eder.

5- Hikmetle illeti karıştıracak, dünya saadetini âhiret saadetinin önüne koyacak ve haram yoluyla gelen zorunlulukları zaruret sayacak derecede içtihat usûlünü bilmeyen kimselerin yaptıkları içtihatlar dünyevî olur, vahiy nezdinde makbuliyet şartlarını taşımaz ve netice olarak dinen geçerli olmaz.

6- Şu zamanda kizb ile sıdkın, yalanla doğruluğun arasındaki mesafe çok daralmış, zihinlerdeki safiyet ve ihlâs kaybolmuş, hakka tarafgirlik değer kaybetmiş, siyâset propagandası her işin özünü bozmuş. Yalancılığın doğruluğa tercih edildiği ve çoğu yerde omuz omuza yakınlaştığı, hakkın üstün tutulmadığı ve güçlü olanın haklı bulunduğu bir zamanda içtihad kapısını aralamak, yalancıların, inkârcıların ve fitnecilerin işine yarar.

Netice olarak; zamanımızda doğru İslâmiyet'e ve İslâmiyet'e lâyık doğruluğa hizmet edecek ölçüde ve İslâmiyet'in doğru anlaşılmasını ve dürüstçe yaşanmasını

sağlayacak derecede içtihad yapmanın en önemli şartı, yukarıda sıralanan endişelerin bertaraf edilmesidir.1

Dipnotlar:
1- Sözler, s. 442-446.